

Любак і т.д. Існує значна кількість прізвищ, які теж можна трактувати як семантичні чи афіксальні деривати: Боляк /<боляк — "нарив" — Он., 65; <Болесяві>/, Гудак /<гудак — "музикант" — Он., 197; <Гудимири>/; Кривак /<кривак — "крива нога" — Он., 216; <кривий/ і т.п.

Як бачимо, встановлення способів творення прізвищ на *-сік*, / *-'ак*/, *-чак* пов'язане з певними труднощами: не всі антропоніми з цими суфіксами виникли в результаті афіксального способу творення. Інколи ці суфікси були в лексемах, які стали прізвиськами, а потім прізвищами внаслідок онімізації апелитивів, тому не виконували в них прізвищевірних функцій. Значну кількість прізвищ з суфіксами *-сік*, / *-'ак*/, *-чак* можна пояснювати як утворення подвійної словотвірної мотивації.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бірмла М.В. Беларускія антрапанімічныя назвы у іх адносінах да антрапанімічных назваў іншых славянскіх моў (рускай, украінскай, польскай) — Мінск, 1963.
2. Близнюк Б.Б. Сучасні гуцульські прізвища в історичному розвитку. Автореф. дисертац. ..., Львів, 1997.
3. Еулаховський Л. Нариси з загального мовознавства.—К., 1955.
4. Бучко А.Е. Фаміліи Бойковщини в период их становлення й в наши дай. . Автореф. дисертац. ..., Ужгород, 1986.
5. Ковалик І. Питання слов'янського іменникового словотвору. — Льв. у-т, 1958.
6. Немченко В. Понятіе способу словообразования с диахронической й синхронической точек зрения // Исследования по историческому словообразованию.—М., 1994.
7. Керста Р. Українська антропонімія XVI ст.: Чоловічі іменування. — К., 1984.
8. Панцьо С.Є. Антропонімія Лемківщини. — Тернопіль, 1995.
9. Редько Ю.К. Сучасні українські прізвища. — К., 1966.
10. Словотвір сучасної української мови.—К., 1979.
11. Сталгмане В. Латышская антропонимия. Фаміліи. — Наука. — М., 1981.
12. Чучка П. Специфіка словотворчого аналізу прізвищ // Питання словотвору східнослов'янських мов: Матеріали міжвузівської республіканської наукової конференції. — К., 1969.
13. Wolnicz-Pawlowska E. Osiemnastowieczne imiennictwo ukrainskie w dawnym wojewodztwie Ruskim/ Prace slawistyczne, 7/—Wroclaw etc., 1978.
14. Прийняті скорочення
15. Бук. — Матеріали до словника буковинських говірок. — Чернівці, 1971-1979.
16. ЗВ — "Змієві вали". Українські легенди та перекази. — К., Веселка, 1992.
17. Он. — Онишкевич М.Й. Словник бойківських говірок. — К., ч.І-І, 1984.
18. ОКРЗ — Описи королівщини в руських землях XVI в., Львів, 1895-1900. — Т.1-3.
19. SP— Słownikprastowianski/— Wroclaw etc., 1974. —Т. 1-2.

Галина Бачинська

ПРІЗВИЩА НА *-ИЧ*, *-ОВИЧ*, *-ЕВИЧ* УКРАЇНЦІВ-ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ З ПОЛЬЩІ НА ТЕРИТОРІЮ ТЕРНОПІЛЬЩИНИ

Завершення другої світової війни увінчалася не тільки новим політичним поділом Європи, але й новим розмежуванням певних територій між існуючими до того державами. Так, споконвіку заселені переважно українським етносом території Лемківщини, Надсяння, Підляшшя і Холмщини, у відповідності з договором між тодішніми урядами Радянської України і Польщі, увійшли до складу Польської Народної Республіки. В результаті цього сотні тисяч українців, що жили на названих землях, були депортовані в Україну. На територію однієї лише Тернопільщини у 1945-1946 рр. було переселено понад 150 тисяч чоловік.

Антропонімія українського населення вказаних вище територій, яке протягом XV • початку XX століття було в тісних контактах з польським етносом, досі не тільки не була об'єктом спеціальних розвідок в українській ономастиці, але й фактично залишається незібраною. Депортація більшості українців з теренів їх споконвічного проживання в Україну, а також розпорошення частини з них по західних і північних окраїнах Польщі в результаті так званої операції "Вісла" в 1947 р. у значній мірі унеможливили збір та вивчення української антропонімії виділених теренів.

У сьогоднішній статті розглянемо прізвища українців-переселенців на *-ич*, *-ович*, *-евич*.

Джерелом наших студій стали списки господарів (з вказівкою кількості членів їх сімей), переселених з Польщі.

Окремої уваги заслуговують утворення з патронімічним суфіксом *-ич*, які, на думку О.Синявського, уперше фіксуються документами X ст. і поширені здебільшого на території Галичини. Починаючи з XV ст. нові утворення з цим суфіксом майже не виникають [8, 115,9,611].

Що ж стосується складених суфіксів *-ович*, *-евич*, що виникли в результаті поєднання суфіксів присвійних прикметників *-ов*, *-ев* із патронімічним афіксом *-ич*, то широкого вжитку набувають утворення з цими формантами лише з XIV ст. [8, 116].

Як відзначає ЛТумецька, патронімічні утворення на *-ич*, *-ович*, *-евич* в українській актовій мові ХTV-XV ст. належали до найпродуктивніших [3, 9]. Суфікс *-ович* вживався в тодішній антропонімічних утвореннях після основ з твердим кінцевим приголосним, а суфікс *-евич* відповідно після м'яких приголосних та основ на *-к* [3, 9]. З часом такий розподіл вживання суфіксів *-ович* і *-евич* був порушений. Відсутність чіткого розподілу валентних можливостей суфіксів *-ович* і *-евич* призвело до утворення ряду паралельних прізвищ на *-ович* і *-евич*: *Лукашевич*, *Лукашович*.

Ю.К.Редько також вважає, що прізвища з суфіксами *-ич*, *-ович*, *-евич* відомі з найдавніших часів, головним чином, у східних і південних слов'ян. Ці суфікси використовуються передусім для творення найменувань сина за іменем батька чи матері [7, 29].

Як зауважує РЙ.Керста, простий патронімічний суфікс *-ич*, у порівнянні з утвореним на його базі складним суфіксом *-ович* (*-евич*) у XVI ст. був менш продуктивним і утворював патроніми лише переважно від апелютивів на *-а* і значно рідше від християнських імен [4, 19].

Дослідження антропонімії Бойківщини, Гуцульщини та Лемківщини в монографічних працях Г.Бучко, Б.Близнюк і С.Ланцюг показали, що утворення з формантами *-ович*, *-евич* належать до найпродуктивніших: в антропонімії Бойківщини вони посідають 2-е місце [2, 4], а Гуцульщини і Лемківщини—третє [1, 8; 5, 64].

У зібраних нами матеріалах нараховується майже 250 прізвищ на *-ич*, *-ович*, *-евич* і лише 45' утворень з них із суфіксом *-ич*, напр.: *Гудич*, *Дирич*, *Жовнич*.

За походженням прізвища на *-ич*, *-ович*, *-евич* поділяємо на кілька груп:

- 1) утворення від календарних християнських імен;
- 2) утворення від слов'янських автохтонних імен, композитних і відкомполітичних імен;
- 3) утворення від найменувань осіб за їх заняттям, професією, соціальним станом;
- 4) утворення від андронімів;
- 5) утворення від етнонімів.

1. Основним джерелом утворення прізвищ українців-переселенців з Польщі на *-ич*, *-ович*, *-евич* виявилися церковно-християнські чоловічі імена.

Кількість прізвищ, утворених від того чи іншого імені (включаючи їх варіанти), залежить від різних факторів: 1) популярності конкретного імені в час творення прізвищ; 2) частоти фіксації цього імені в церковному календарі; 3) наявності значної чи незначної кількості варіантів імені; 4) валентності іменної основи. Власне, відіменні прізвища найкраще і найтиповіше відображають варіативність конкретних імен у період прізвищетворення.

В основах аналізованих нами прізвищ на *-ич*, *-ович*, *-евич* знаходимо всі структурні типи імен — повні, усічені, усічено-суфіксальні та суфіксальні. У наших матеріалах виявлено 76 прізвищ мотивованих календарними іменами:

а) прізвища, утворені від повних (офіційних) імен: *Вапювич* (пор. Вать), *Давидович*, *Денисович*, *Дем'янович*, *Карнич*, *Кузьмич*, *Максимович*, *Тарасович*, таких прізвищ нараховується 36;

б) прізвища, утворені від повних суфіксальних варіантів імен: *Василькович*, *Левкович*, *Стефанкович*, *Яремкович*, таких прізвищ зафіксовано — 13;

в) прізвища, утворені від усічених варіантів імен: *Зеневич*, *Костевич*, *Манович*, *Тимович*, утворень такого типу є 8;

г) прізвища, утворені від усічено суфіксальних варіантів імен: *Гриневич*, *Данисевич*, *Михневич*, *Стецевич*, усього 4 прізвища.

Слід відзначити, що серед прізвищ, мотивованих календарними іменами, виявлено утворення з паралельними формами: *Васильковий - Василькевич; Ваврикович - Ваврикевич; Маркевич - Маркевич*.

В основах кількох прізвищ, утворених від календарних імен, зафіксовано польські варіанти антропонімів: *Базилевич, Юзефович, Янович, Янкевич, Якубович* (пор. Базилій, Юзеф, Ян, Якуб).

На території Закарпаття, як було відзначено вище, представлені як історико-етнографічні, так і історико-географічні регіони. На Тернопільщину були переселені українці з різних тамтешніх територій: Лемківщини, Надсяння, Підляшшя та Холмщини. Найбільша кількість відіменних прізвищ з формантами *-ич, -ович, -евич* належить переселенцям з території Надсяння — 45 утворень.

2.Прізвища з патронімічними формантами *-ич, -ович, -евич*, що походять від слов'янських автохтонних відапелятивних імен та імен-прізвищ, які мотивовані різними за семантикою апелятивами, поділяються на такі групи:

а) прізвища на *-ич, -ович, -евич*, утворені від давньослов'янських імен, мотивованих назвами тварин, рослин, предметами побуту та ін.: *Вовкович, Волович, Грабович, ^{роздович, Котович, Лебедович, Кручкевич, Гелеткович, Гукович, Дудкевич*. Усього таких утворень нараховується — 19;

б) прізвища, утворені від імен, що виражали порядок, час появи дитини в сім'ї або якусь ознаку: *Майкович, Шостакович, Великанович, Лисаківич, Сиванич* (пор. Майко — Мор. 117, Шостаць — Мор. 14, Велиць, Велике, Великорь — Мор.36, Сивенко — Мор. 177).

Вісім прізвищ аналізованої моделі утворені від композитних і відкомполітичних імен. Прізвище *ВойЦехович* утворене від імені Войтъхъ у польському озвученні Войцех. Прізвища *Будкевич* і *Душкевич* походять відповідно від суфіксальних відкомполітичних імен *Будко* і *Душко* (пор. імена-комполіти Будимиль, Будимирг; Духославі (Мор. 29, 80).

3. Утворення найменувань осіб за заняттям, професією, соціальним станом: *Війтович, Ковалевич, Мельникович, Попович*, усього 8 прізвищ. Проте варто зауважити, що прізвище *Попович* могло бути утворене як від апелятива попович, так і від назви сина по батькові.

4. Серед прізвищ на *-ич* у наших матеріалах засвідчено також утворення від андронімів з суфіксом *-ан-я*: *Грицканич* < Грицканич < Грицько; *Лесиканич* < Лесиканич < Лесик; *Марканич* < Марканич < Марко. У наших матеріалах таких прізвищ нараховується 11, принесені вони переселенцями з Лемківщини і Надсяння.

5. Малочисельною є група прізвищ, в основі яких зафіксовано етноніми: *Венгринович, Волошинович, Ляхович, Прусевич*, усього 5 прізвищ.

В основах аналізованих нами прізвищ зафіксовано 36 імен, з яких найчастіше вживаними виявилися імена Василь (пор. Василькович, Василькевич, Васькевич); Григорій 9 пор. Гриневич, Гринкевич, Григорович); Іван (пор. Іванович, Ванькович, Ваньцович, Ваневич).

Аналіз прізвищ українців-переселенців на *-ич, -ович, -евич* показав, що найбільшу кількість їх утворено від християнських імен у повному безсуфіксному та суфіксальному варіантах. Значно менше їх утворено від давньослов'янських автохтонних імен. Найпродуктивнішими твірними основами останніх виявилися відапелятивні імена та імена-прізвища.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Близнюк Б.Б. Сучасні гуцульські прізвища в історичному розвитку. АКД. — Львів, 1997.
2. Бучко А.Е. Фаміліи Бойковщини в період их становлення й в наши дай. АКД. — Ужгород, 1986.
3. Гумецька Л.Л. Нарис словотворчої системи української актової мови XIV — XV ст. — К., 1958.
4. Керста Р.Й. Українська антропонімія XVI ст. (Чоловічі іменування). — К., 1984.
5. Панцьо С.Є. Антропонімія Лемківщини. — Тернопіль, 1995.
6. Поліни християнський місяцеслов. — Київ, 1845.
7. Редько Ю.К. Сучасні українські прізвища — К., 1966.
8. Синявський О. Норми української мови. — Ляйпціг, 1941.
9. Чучка П.П. Розвиток імен і прізвищ // Історія української мови (Лексика і фразеологія). — К., 1983. — С.592-620.